

mjestu, ali »... Privredna kriza nije bezuvjetno i najteža...« »U pokrajini Kosovo prijete otvoreni građanski rat« (str. 267). Zemlja koja je pokušavala rješavati odnose Sjever—Jug na planetarnom nivou, ne uspijeva to isto unutar svojih granica. Teritorij s kojeg se može prehranjivati 80 000 000 stanovnika, jedva prehranjuje i dvadesetak milijuna.

»Ni jedna druga višenacionalna država nije tako blizu rasulu...« (str. 270)

Autor se upušta i u analizu političkog i ekonomskog sistema Jugoslavije, i osim konstatacije da (prema nekim konstrukcijskim osobinama) takav sistem ne postoji nigdje drugdje u svijetu (!), dodaje i procjenu da je YU-kriza »... prije svega kriza političkog sistema, kriza jugoslavenkog društva« (273). Pokazuje (ondašnju) konstelaciju snaga u zemlji i činjenicu da »... na nivou republika nema samoupravljanja. Tamo gospodare (herrscht) Partije...«.

Zadnje ocjene su doista porazne: »Jugoslavensko društvo nema danas nikakav državni centar koji bi osigurao jedinstveno funkcioniranje privrednog sektora«. »U Jugoslaviji vlada anarhija«, »... prototip duboke političke, privredne i moralne krize« (str. 287). »Danas od Jugoslavije nitko ništa ne može naučiti« (str. 288).

Već tada (u vrijeme pisanja knjige) autor se otvoreno teorijski zalagao za uvođenje višepartijskog sistema, pluralizam oblika vlasništva, i — bitno — odustajanje od pokreta nesvrstanosti. »Budućnost Jugoslavije leži u Evropi« ... poručuje u završnom poglavlju svoje knjige Bruno Heidelberger.

* Bruno Heidelberger razmjerno je mlad (rod. 1951.) profesor filozofije na Slobodnom Univerzitetu u Berlinu. Studirao je sociologiju, politikologiju, germanistiku i »arbeitslehre«(?) na nekoliko njemačkih sveučilišta. Rad koji ovdje prikazujemo zapravo je njegova doktorska disertacija.

Boris Rašeta

Cynthia Enloe

POLICIJA, VOJSKA I ETNICITET

Temelji državne moći

Globus, Zagreb, 1990, 204 str.

Gotovo svaka distribucija društvenih vrijednosti — moći, bogatstva, ugleda..., ipso facto, ima za reakciju provociranje društvene krize. Povijest ljudskih sukoba nam govori (ali nas mnogo ne uči) da su svi konflikti iz nutrine svoje izbijali na fenomenologijsku razinu, i to u punoći svog intenziteta upravo kada je dolazilo do takvih društvenih lomova kao što je potonje navedena distribucija spomenutih vrijednosti. Stoga se sasvim opravdano, naizgled paradoksalna tvrdnja, čini posve realnom: »Čovjek je neusmnjivo, socijalno biće. Jer, otkad postoji ljudski rod, on je u neprekidnom ratu sa samim sobom!«.

Permanentnu potencijalnu opasnost većini tipova globalnih društvenih sustava od socijalne erozije i autodestrukcije (isključujući vanjski pritisak na sustav) predstavlja upravo **asimetrija moći**.

Akceptiramo li masovno izrabljivano Weberovo poimanje moći kao vjerojatnosti ili mogućnosti da pojedinac ili grupa pojedinaca nametne vlastitu volju drugim pojedincima ili grupama unatoč otporu, kristalno jasno postaje da vrh piramidalne državne hijerarhije nastoji, bilo legitimnim, bilo nelegitimnim putem, zadržati status quo u postojećoj raspodjeli javne moći, a u svrhu očuvanja postojećeg i priznatog sustava normi i državnog ustrojstva općenito. Svaka će državna elita nastojati svoju vlast temeljiti na legitimitetu kao izrazu opće volje podanika, odnosno moralnom opravdanju vlasti zasnovanom na općem priznanju i vjerovanju članova društva u postojeću vlast i njene nosioce. Međutim, proces institucionalizacije moći odnosno konstituiranja vlasti — shvatimo li vlast kao institucionalni oblik moći

— može tokom tog postupka materijalizacije naići na stanovite disfunkcionalnosti. Te će disfunkcionalnosti navesti državnu elitu na primjenu sredstava institucionalizirane moći, budući da ova ima monopol legalne primjene organizirane prinude nad svojim podanicima, promovirajući time ne samo ta sredstva u temelje državne moći, što se vidi iz podnaslova knjige, nego i u apologete egzistencije države kao socijalne tvorevine. U tekstu nailazimo na ovakvo određenje države: »Država je hijerarhijska struktura koja ima javnu moć (...), država se razlikuje od drugih oblika političkih organizacija po tome što imaju monopol na moć prinude«.

Teško je naći takvu državnu instituciju, kao što su to vojska i policija, koja bi svojom prirodom nalikovala prirodi države kao takve. Državnom mehanizmu je imanentna ingerencija u politički, pa i svekoliki društveni život građana, i to putem sredstava prinude koja su opet imanentna organima državnog aparata — vojsci i policiji. U duhu psihologizma stvar bi izgledala ovako; vojska/policija je podražaj uvjetnog refleksa koji automatski provocira asocijaciju ideja na nepatvoreni pojam države. Apercepcijom vojske/policije kao »jezgre državne vlasti«, »instrumenta državne moći« odnosno »organa državne uprave«, ili pak »najnacionalnije institucije«, ukazuje se na prisnu povezanost tih dviju državnih ustanova s identitetom i legitimacijom države kao jedne od mnogih čovjekovih socijalnih tvorevina, čovjekovih emanacija u potrazi za idealnom organizacijom socijalnog života.

Vojska i policija su tvorevine neodvojive od države u toj mjeri da njihova legitimnost ovisi o legitimnosti države čiji su sastavni dio, i kao logična konsekvenca nameće se zaključak da je egzistencija države *raison d'être* vojske i policije. Iz ovoga proizlazi da su vojska i policija najpropulzivniji elementi državne strukture i agensi čitavog državnog mehanizma.

Tematski okvir što zaokružuje autoričin početni znanstveni interes jeste etnicitet i modus na koji se on uklapa u političke sustave, te povratna sprega, tj. povratni uticaj sustava na

njega. Sva pažnja se koncentrirala na problematično pitanje principa proporcionalne zastupljenosti u vojno-polijskoj strukturi: »da li je većina vojnih organizacija etnički nereprezentativna u odnosu na stanovništvo koje navodno štiti i ako je tako, zašto?« Pri tom je osobito značajno ono »zašto«. Evoluiranjem teorijskog interesa, S. Enloe uočava da »eticitet kao pristup može biti izuzetno vrijedan za sve one koji se bave ovisnošću **»državnih struktura o moći prisile.«** Etnicitet, naime, otkriva krhkost temelja na kojima počivaju mnoge države«.

Učinimo li plauzibilnom misao J. J. Rousseaua da »nitko nije toliko moćan da bi mogao uvijek biti gospodar ako ne bi umio pretvoriti silu u pravo i pokoravanje u dužnost«, uvelike shvaćamo svu važnost etniciteta i postaje nam jasna navedena osnovna intencija, taj **spiritus rektor** što prožima čitavo djelo, a kojeg lakonski izražavamo u pitanju o razlozima etničke neproporcionalne zastupljenosti u vojno-polijskim strukturama u odnosu na stanovništvo kojoj pripadaju te militarne formacije.

Otkrivanje kada etničke podjele postaju važne tvorcima državnih organa prinude, te koje su posljedice upotrebe te sile u konkretnim sukobima, imperativ je i naglasak daljnjeg toka autoričinih istraživanja. Polazni stadij istraživanja sastojao se u proučavanju na bazi pretpostavke da nedržavni čimbenici, tj. nepolitički: socio-kulturni, gospodarski, psihologijsko-tradicijski, odnosno mentalitet stanovništva i ini čimbenici mogu objasniti glavni dio etničkih ravnoteža u vojsci i redarstvu, a residuum bi se objasnio svjesnim nakanama vlasti u provođenju regrutacione politike. No, istraživačka praksa konkretnih slučajeva pokazivala je za tendenciju obrat pretpostavke. Državne vlasti sustavno, svjesno i namjerno provode regrutacionu politiku vršeći sve potpuniju kontrolu, reducirajući stihijnost i slučaj na minimum, a sa svrhom postizanja željene slike etničkog pomaka, stvaranja prikladne etničke strukture. Ne tiče se to samo redovnih vojnih obveznika, nego naročito oficirskih redova, s tim da među onima valja razlikovati trupne oficire i vrh vojne piramide koje treba

zasebno motriti i sagledavati njihove bitne razlike. Npr. država može pokloniti relativno veću pažnju izboru vojnog vrha s obzirom na ravnomjernost etničke zastupljenosti, ali na drugoj strani taj se princip — bilo svjesno, ili ne — uvelike krši kad je u pitanju etnička proporcionalnost u redovima trupnih oficira.

Gradeći znanstveno-teorijski ugao empirijskog istraživanja, autorica svojim referentnim okvirom limitira prikaz historijske dimenzije tog fenomena. Sputavajući povijesni pregled, ona isključuje iz svog socio-politološkog/struktural-funkcionalističkog okvira deskripciju historijske geneze suodnošenja vojske/policije s etnosom. Odbacujući time historicizam, uvodi prvenstveno strukturalni, a potom i funkcionalni obrazac kao prikladnija metodološka rješenja za eksplikaciju jedne takve činjenice suvremenog doba baš kao što je upravo napomenuti suodnos. Ne iznoseći iscrpan povijesni pregled, znanstvenici preostaje glede epistemološkog stajališta strukturalna metodologija, tj. strukturalni pristup proučavanju s komparativno-analitičkom i »case-study« metodom, odnosno primjenom metode analize slučajeva na konkretne primjere, koje je autorica odabrala za jedan dublji analitički prikaz. Nivo poredbene analize je uglavnom deskriptivni odnosno deskriptivno-faktografski. Osim deskriptivno-empirijske, u knjizi je zadovoljavajuće prezentirana »analiza slučajeva« relacije vojska/policija — etnicitet na primjeru tri zemlje/države, gdje svakako ne nedostaje minuciozan opis vojno-etničkih obrazaca i modusa njihova funkcioniranja u tri različita slučaja: u Južnoj Africi imamo priliku razmatrati kako je tekao razvoj južnoafričke vojne sile u odnosu na etničko-rasni faktor i primjene koje je ovaj nosio; Malezija, kao drugi slučaj, jedan je od brojnih primjera instrumentalizacije etniciteta od strane kolonijalnih sila, da bi njihovim odlaskom došlo do bitnijih etničkih pomaka u vojsci, osobito u redovima oficirskog kora; treći primjer, proučavanje funkcije vojske i policije u razrješavanju etničko-vjerskih konflikata u Sj. Irskoj, kao i komutacije uloga vojske i policije kao izraza tendencije militarizacije policije, razmatranje promjena njene po-

zicije u odnosu na pozicije katolika i protestanata. Moderno doba obiluje mnoštvom primjera koji bi mogli isto tako zadovoljiti uvjete paradigmatičkih primjera kao tri spomenute zemlje. Tako, vjerojatno ne bi pogriješili ako bi za analizu slučajeva odabrali neke druge tri zemlje, recimo izbor u sastavu: Libanon, Indija i Jugoslavija u sadašnjim političkim okvirima, ili npr. SSSR, Kanada, Izrael. Ovakav metodološki pristup na prezentiranom obilju empirijske grade, svakako da izaziva postupak eksplikacije i »razbijanja latentnih struktura«, što je objektivno znatno teži postupak nego deskriptivna analiza, ali stiže se dojam da pri pokušaju eksploracije autorica na nekim mjestima nema dovoljan uvid u objektivnu i kompleksnu situaciju odnosno neke realne konstelacije koje čine razni ekonomski, socijalni, povijesni, demografski i kulturni činioci. Očiti takav primjer jeste pomalo krivi prikaz stanja i okolnosti koje vladaju u Jugoslaviji, što ne opravdava ni činjenica da je od objavljivanja studije prošlo čitavo desetljeće, budući da stanje i odnosi do danas nisu doživjeli bitnije pomake u jugoslavenskoj armiji. Konkretno, lako se uočava da autorica krivo ponderira faktore; umjesto političkog, koji je svakako jedan od najdominantnijih, ona naglašava ekonomsku sferu, koja je jamačno relevantna, ali ne i od krucijalnog značenja za specifičnost jugoslavenskih uvjeta, a osim toga zaboravlja i na »sindrom tradicionalne svijesti«, raznolikost geopsihotipologije i mentaliteta stanovništva i slično.

Nadalje, S. Enloe eksplicite ne definira pojmovne kategorije **eticitet** i **nacionalitet**, niti ih precizno distinguiru, a ni ne daje prikaz historijske geneze već spomenutog odnosa etniciteta i države. Pojam etniciteta samo provizorno određuje za potrebe empirijskog istraživanja: »Rasa, manjine, narodnosti, sektarstvo i regionalizam — svi ti pojmovi dotiču se etniciteta, ali ga ne mogu dokraja definirati«. Probleme oko definicije za potrebe istraživanja objašnjava na slijedeći način: »Definicije koje su dovoljno široke da obuhvate katolike iz Ulstera, sovjetske Tatara i američke Crnce neprikladne su za zacrtavanje koncepta terenskog istraživanja (Ulster/katolici — konfesionalna

dimenzija, sovjetski Tataři — etnička dimenzija i američki Crnci — rasna dimenzija — op. J. P.), a uže škrtije definicije etniciteta gube političku relevantnost«. Stoga je odabran širi pojam etniciteta i u tako shvaćenom smislu »pojam 'eticiteta' se odnosi na cjelokupan obrazac kulturnih osobina ... koje su zajedničke, zajednički im se pridaje vrijednost i prenose se s pokoljenja na pokoljenje«. Određenje etniciteta se zaokružuje ovom tvrdnjom: »Ovako široka definicija etniciteta ne samo da ostavlja prostora za društvenu i kulturnu dinamičnost, već ih štoviše i pretpostavlja«. Tako, pogledamo li povijest Čuanga u Kini i američkih Indijanaca, možemo uočiti svu dinamiku pojma etniciteta.

Koncipirajući studiju u tematsko-sadržajnom smislu, autorica ju konceptualno osmišljava i profilira u formi deset poglavlja. Nakon Uvoda i uvodnog poglavlja pod nazivom »Uvod: etnicitet i država« u kojima navodi neke generalizacije i naznačuje osnovne pravce istraživanja iznosi fundamentele naznake istraživanja, koje su od velike važnosti za sveukupno daljnje razumijevanje. Pri tom se ukazuje na svu složenost političkih, ekonomskih, socijalnih, povijesnih odrednica koje utječu na ustrojstvo modernih društava, pa samim tim i modernih država. U slijedećim segmentima studije pažnja je usmjerena na prikaz stanja u pet indikativnih primjera: Malezija, Jugoslavija, Libanon, V. Britanija i Kenija. Zatim, slijede analize afričkog kontinenta kroz članke o kolonijalnim etničkim manipulacijama, o promjenama što slijede u etničkoj strukturi oružanih snaga tokom postkolonijalnog perioda, te o etničko-rasnoj politici Nacionalističke stranke u armiji i općenito o etničko-rasnom režimu na Jugu Afrike. Zanimljivo je pratiti evoluciju vojno-etničkog obrasca u toj zemlji, koji se kretao od konzervativne isključivosti Bura prema Englezima, da bi pod etno-demografskim pritiskom i drugim nepovoljnostima Afrikaneri bili prisiljeni na participaciju u vojnim strukturama s Englezima i Obojenima.

U petom poglavlju analizira se vojno-etnički obrazac u Maleziji s namjerom da se izlože neki uzroci i posljedice etničkog neekvilibrija u vojsci jedne države. U slijedećem bloku

poglavlja riječ je o kvalitetnoj analizi uloge britanske vojske u V. Britaniji i S. Irskoj, a u drugom dijelu je jasno pokazano funkcioniranje armije i policije kao zasebnih institucija, te njihove komutacije uloga u rješavanju vjerskih sukoba u Ulsteru. Ujedno je to i eklatantan primjer narastajućeg trenda **militarizacije policije**, kada policija poprima sve više obilježja armije u vidu specijalnih jedinica (kvalitetnije naoružanje, veća brojnost i organizaciono ustrojstvo na višem nivou), tako da policija preuzimajući funkciju vojske, poprima i njena obilježja. Do tog obrata je došlo u Ulsteru 1969. god., a zanimljivo je da je to jedan od novijih tendencija kojeg prakticira sve više i više zemalja i koji će sutra u mnogim državama biti sve češća pojava kao supstitut za armiju i probleme koje ova nosi sa sobom, bilo u vidu svog političkog konzervativizma, financijskog tereta, neefikasnosti i brojnosti, ili u vidu nekog drugog opterećenja karakteristična za armijski sloj društva kao kaste suvremenog društva. Prateći povijesni razvoj policije od Aristotela, koji već o njenim začecima piše u »Politici«, pa sve do danas, uvidamo da se današnji stupanj njenog razvoja uvelike približio karakteristikama armije, tako da je danas o policiji moguće sve više govoriti kao o »paramilitarnim vojnim formacijama«. I u posljednjem tematskom bloku knjige, proučava se proces militarizacije u zemljama Trećeg svijeta kao i uz to vezanih pojava, npr. birokratizacija i izgradnja državnog aparata.

Na početku uvodnog dijela knjige autorica konstatira tri manifestne fenomenološke dimenzije etniciteta: etnička identifikacija pojedinca kao prvo, dimenzija međugrupnih sukoba kao drugo i relacija etnicitet-država kao treće, tj. politička dimenzija etniciteta, gdje se etnos razmatra u kontekstu sastavnog temeljnog elementa državne strukture. Upravo je ova dimenzija opći predmet istraživanja. Odnos etnosa i države je dinamičan i kompleksan: »Etnička identifikacija može oblikovati državu, no država mnogo češće no što se misli može oblikovati ... etničke identitete i međuetničke odnose ..., etnicitet je političke prirode ne samo po tome što služi kao temelj za mobilizaciju ...,

nego i po tome što predstavlja presudni čimbenik u stvaranju, razvoju i održavanju najmoćnijeg političkog aparata — države«, a o tri razine pojavnog oblika etniciteta rečeno je slijedeće: »Etnicitet je stvarna snaga u društvenoj dinamici mnogih društava a ne samo stvarnost u smislu osobnog identiteta pojedinaca ili u smislu mobilizacije pojedine zajednice«.

Povijesna i suvremena politička praksa potvrđuju jednu od središnjih hipotetskih tvrdnji da etnički neekvilibriji u izvorno državnim institucijama nisu slučajni, tj. da postoji etnička asimetrija u odnosu na etničku strukturu populacije, što je uvelike rezultat rada centara političke moći koji proračunato vode politiku regrutiranja.

Premda je **instrumentalizacija etniciteta** obilježje i fenomen modernog društva, koji se znatno aplicira u posljednjih nekoliko desetljeća, to obilježje ima svoje duboko povijesno utemeljenje. U predkonstucionalnim društvima »ancien régime« nalazimo začetke manipulacije etnosom s političkim konotacijama. Stari režimi tradicionalnih društava kakvi su bili u Rusiji, Britaniji, Francuskoj, Otomanskoj, te Bizantskoj Imperiji potpuno su zadovoljavali tim pretpostavkama, i samo su jedan u nizu povijesnih primjera, jer je davno prije njih jedan od prvih takvih pokušaja bila politika Rimskog Carstva prema osvojenim zemljama, a sročena u razumljivoj sintagmi »divide et impera«. Ali, etnicitet se masovno počeo instrumentalizirati tek politikom imperijalnih sila prema kolonijama. Metropolita je shematski odabirala one etno-društvene zajednice koje bi zadovoljavale određene kriterije: prednost su imale one etničke grupe koje su imale marginalnu poziciju u političkom i društvenom životu, u društvenoj podjeli rada i koje je karakterizirao nizak stupanj kulturnog razvoja, zatim tražilo se da ta grupa bude i demografski inferiornija u odnosu na dominantnu etno-domorodačku grupu koja pretendira za najveću potencijalnu opasnost Imperiji i za funkciju glavnog akceleratora emancipatorskih gibanja u koloniji. Postupcima manipulacije te dvije grupe dolaze u poziciju međusobnih »prirodnih neprijatelja«. Instrumentaliziranu grupu Imperija, vezujući

je za sebe i oduzimajući joj samostalnost, nastoji učiniti trajnim čuvarom svojih interesa, potencirajući pri tom činjenicu da joj je podarila nacionalnu svijest — sviješću o vlastitoj posebnosti zahvaljujući funkciji koju obavlja ta etno-grupa. Taj povijesni kontinuum nije presječen, već svoj noviji vid nalazi u stalinističkom modelu centralizacije, tj. sovjeticizacije i rusifikacije neruskih naroda putem rafiniranih modusa pritisaka, a takav model jednostavno su preslikale neke realsocijalističke države. Funkcionalni primjer instrumentalizacije etniciteta je narod Kamba u Keniji, nasuprot Kikuju naroda, koji će nakon oslobođenja od Britanaca postati »državotvoran«. Ta politika nije karakteristična samo za nerazvijene zemlje, već i za industrijalizirane zemlje: »U SSSR-u u vojsci, osobito u oficirskom kadru, ima nerazmjerno mnogo Rusa, dok azijski sovjetski vojni obveznici sačinjavaju niže redove kopnene vojske. U Kanadi je u vojsci daleko manje Francuza od 28% koliko se službeno želi postići. U Jugoslaviji se Hrvati odavno žale na pretežnost Srba u vojsci ..., a u SAD od 1775. do danas Crnci se regrutiraju samo u nedostatku radne snage«.

Državne institucije su u stanju uticati na koherentnost etničkih kategorija kada ih odabiru za svoje interese. Ne samo da mogu uticati na samoosvještenje etnosa, nego predstavljaju i prave impulse konstituiranja posebnih društveno-etničkih grupa, npr. Sikhi u indijskoj armiji i Berberi u marokanskoj.

U zaključku S. Enloe opravdano konstatira: »Ne radi se o tome da politička vlast samo reagira na etnicitet: **ona ga može i oblikovati**«, i pronicljivo dodaje: »Iznenadujuće mali broj suvremenih vojnih organizacija vjerno odražava društva kojima pripada, a kriterij 'zasluge' je često loše prikriveno sredstvo za osiguranje nerazmjerno velikog učešća nekih etničkih skupina, a malog ili nikakvog učešća drugih«.

Dakle, dvije su tendencije uočljive u vezi s etnosom u modernom društvu:

- 1) Instrumentalizacija etniciteta;

2) Politička mobilizacija masa na etničkoj osnovi.

U ovoj studiji je analiziran prvi, ali u bliskoj vezi s drugim.

Sociološka istraživanja vojske, premda je sociologija vojske relativno novija disciplina, dobila su na zamahu tokom drugog svjetskog rata kada su sociolozi opisivali ratni moral, te determinante koje su utjecale na moral vojnika.

Ova je studija nova na našim horizontima, ali isto tako i poticaj da se progovori o »dnevnoj politici«, ali na »nednevopolitički način«. No, s tim i bez toga, ova knjiga može makar poslužiti kao inspiracija za razgovor na temu »čija je vojska«, te o »našim i njihovim specijalcima«.

Josip Prgomet

Dušan Janjić

DRŽAVA I NACIJA

»Informator«. Fakultet političkih nauka, 1987, 251 str.

Knjiga Dušana Janjića **Država i nacija** pojavila se godine 1987. u izdanju izdavačke kuće »Informator« i Fakulteta političkih nauka iz Zagreba u okviru biblioteke Politička misao.

Već u Uvodu Dušan Janjić pravi razliku između dva pojma koja se pojavljuju i u samom naslovu, a to su država i nacija, polazeći od pretpostavke da bit nacije kao historijskog oblika zajednice ljudi i bit države kao institucije, tj. političke organizacije klasnog društva, ne dopušta da se država i nacija poistovjećuju. Knjiga je podijeljena u tri velike cjeline s naslovima: **Videnje odnosa nacije i države, Nacija — država — društvo i Federalizam i nacija.**

U prvom dijelu autor navodi neka osnovna videnja odnosa nacije i države. Pojednostav-

ljeno govoreći, ti odnosi mogu biti etatistički i neetatistički.

U grupu etatističkih shvaćanja nacije ubrajamo sve one definicije i stavove koji polaze od pretpostavke poistovjećivanja nacije i države. Stajalište o identitetu države i nacije najjasnije je izraženo u poznatom Millovu principu: »Jedna država — jedna nacija«, koji je bio proklamirani ideal države liberalizma. Dušan Janjić nabraja čitav niz različitih shvaćanja i definicija o odnosu nacije i države. Spomenimo da Janjićeva knjiga obiluje citatima i fusnotama, te da je prilično teško pratiti stavove različitih autora ako čitalac ne poznaje njihov rad u cjelini. Isto tako ponekad je teško odrediti gdje prestaje citat, odnosno navodi mišljenja određenog autora, a gdje započinje misao i stav samog Dušana Janjića. No, vratimo se njegovoj knjizi.

Osim Millova principa, u dijelu koji govori o etatističkim shvaćanjima nacije, autor knjige navodi i mnoge druge teoretičare, filozofe itd. koji prenaglašavaju ulogu države u konstituiranju nacije. Tako primjerice Nicos Poulantzas smatra da je država samo posuda, a nacija njen sadržaj. Za Durkheima država igra ulogu »organa za moralnu disciplinu«. Ratzel smatra da je država »najveće djelo« čovjeka koji je nezamisliv bez tla i pripadnosti naciji. Dušan Janjić posebnu pažnju posvećuje i Hegelovu tumačenju uloge države i nacije. Gumplovitz je jedan od najistaknutijih zagovornika učenja po kojemu naciju tvore svi pripadnici određene države. To je, inače, bila i službena teorija vladajućih krugova u Austro-Ugarskoj monarhiji. Među pristalice takva shvaćanja autor ubraja i grupu funkcionalista-etatista za koje nacija predstavlja državnu i političku zajednicu: nacija je po njima zajednica ljudi unutar jedne države. Poistovjećivanju nacije i države posebno se opredjeljuju u svojim raspravama autori iz zemalja tzv. trećeg svijeta.

Osim etatističkog shvaćanja nacije, postoje i primjeri neetatističkog poimanja odnosa nacije i države. Ovdje ulaze svi oni autori koji smatraju da naciju i državu ne možemo poistovjetiti, te da jedna bez druge mogu postojati. To potvrđuje i činjenica da čistih etničkih država, dakle onih koje bi tvorila samo jedna